

A rossz közérzet lázadása

Demonstrálnak a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatói. Mindennaposak a volt rendszerváltó országokban zajló politikai jellegű tüntetések, Belorussziától kezdve Magyarországon és Szerbián át egészen Lengyelországig és Bulgáriáig tömegesen tiltakoznak a kormányok ellen. Ahogy erősödnek a posztzocialista autokrata rezsimok, úgy növekszik a tüntetések száma, amiből azt a következtetést vonom le, hogy valami nem volt rendben a rendszerváltással.

Nem közömbösen, inkább kedvetlenül olvastam a híreket, s ha netán Újvidéken zajlottak, akkor nem vettem részt bennük, még akkor sem, ha félig-meddig rokonszenveztem egyik vagy másik jelszóval. A gondom az volt, hogy ezek a tüntetések egymásnak ellentmondó eszmékre alapoztak, s ezzel kifejezték a jelenlegi világnézeti káoszt is.

Szerbiában például az ellenzékiek egyik része hiteles demokráciát követelt, a másik pedig több nacionalizmust. Az sem volt biztató, hogy a tüntetések gyorsan a pártpolitikai viadalok színhelyévé váltak. Az addigi tapasztalataim lehangoltak, hiszen a nyolcvanas évek végén, majd a kilencvenes években nem mulasztottam el egy napot sem, hogy Milošević diktatúrája ellen tüntessek, a vegyes társaságban én is lelkesen füttyögtem, mert inspirált a diktatúra bukásának gondolata, ám rövid idő múlva beláttam, hogy a diktatúrát autokrata hatalomátvitel követte. Ebben élek most is, és másról sem olvasok, mint a korrupcióról, az új kapitalista osztály izmosodásáról, az urizáló politikusokról. Sajnáltam, hogy azok is, akik valaha egy jobb és igazságosabb rendszerben reménykedtek, megfélelkeztek saját ifjúságukról.

Már éppen kezdtem ráunni a tüntetésekre, amikor megjelentek a színen a huszonévesek. Meglepetésként hatott rám, mert az utóbbi időben szüntelenül a legfiatalabb nemzedék érdektelenségéről hallottam. Még a választások sem érdeklik őket, olvastam az elemzők értékelését. Nem teljesen új és váratlan fordulatról van szó. 1968 tavaszán a rangos jugoszláv szociológusok és politológusok spliti tanácskozásán megállapították, hogy a huszonévesek végtelenül passzívak. Egy hónap múlva kitörték a belgrádi egyetemista tüntetések. Valami hasonló dolog játszódik le napjainkban is, az utóbbi években a fiatalok megjelenése új szint kölcsönzött a tüntetéseeknek.

Bevallom, a hallgatók tüntetése érzelmileg is megérintett, régi emléket ébresztett fel bennem. Az újvidéki színiakadémia fiatal növendékei a nyolcvanas évek második felében alternatív színházat alapítottak, és meghívtak, legyek dramaturgja az egyik előadásnak. Peter Weiss *Marat/Sade* drámájáról volt szó, amit a fiatal Haris Pašović rendezett. Két hónapig naponta beszélgettem a fiatal színinövendékekkel munka közben, és bevallom: életemben nem találkoztam olyan önzetlen, tiszta lelkű fiatalokkal, mint amilyenek ők voltak. Ezért nem is csodálkoztam, amikor a sokat tapasztalt

Szinetár Miklósról rákérdezett a műsorvezető, hogy a tüntetések kapcsán kinek ad igazat, kapásból válaszolta, hogy a fiataloknak.

Válasza felidézte bennem a szerbiai eseményeket is. Tavaly a belgrádi egyetemisták elfoglalták a rektori épületet, és követelték, hogy a belgrádi egyetem etikai bizottsága végre mondja ki azt, ami immár a napnál is világosabb: a regnáló kormány pénzügyminiszterének doktori dolgozata plágium. A professzorok ugyanis több mint egy éven át hímeltek-hámoltak, plágium is, meg nem is, dűnnyögték, de nem mertek dönten. Végül nem akartak szégyenkezni a tanítványaik előtt, és kimondták: plágiumról van szó, majd semmisnek nyilvánították a pénzügyminiszter doktori titulusát. Azt gondolták, hogy bátor tettet hajtottak végre, és lehet, hogy igazuk volt. Közben a tüntetőkhöz dörgölöztek a pártvezérek, azonban a fiatalok rendkívül bizalmatlanok voltak velük szemben.

Valami történik a huszonévesek között, gondoltam, miután ezen a nyáron lezajlott az újabb belgrádi tüntetéssorozat a választás meghamisítása miatt. Legnagyobb meglepetésemre a belgrádi képviselőház előtti téren a fiatalok domináltak.

Két egymástól nagyon is elkülönülő csoport tüntetett: az egyiket a Milošević-től örökölt radikális fiatal nacionalisták alkották, akik a múlt szellemének konfliktusát képviselték, és természetesen nemzetárulókat emlegettek. Arról szónokoltak, hogy ki a nagyobb nacionalista. Miközben a nacionalista jelszavakat hangoztató, erőszakosan fellépő csoport mindenáron ki akarta provokálni a konfliktust a rendőrséggel, addig a másik csoport, a többséget képviselő „szelíd lázadók” igazságot és emberi méltóságot, szabadságot követeltek. Hogy megakadályozzák a nacionalista provokációt, *Ülj le és ne ülj fel!* jelszóval tüntettek: több ezer fiatal a Parlament előtt üldögélve követelt nagyobb szabadságot. Ha a nacionalisták közül valaki felállt, hogy kőkockával dobálja a rendőrséget, a tömeg kórusban ismételte: *Ülj le és ne ülj fel!* Azt akarták ezzel mondani, hogy senki se dőljön be a provokátoroknak, mivel meggyőződésük szerint a hatalom a tüntetők közé erőszakos provokátorokat épített be.

A belgrádi fiatalok, ugyanúgy, mint a budapestiek, távol tartották magukat a politikai pártoktól. Nekem úgy tűnt, hogy a „szelíd lázadók” mindenből kiábrándultak, a nacionalizmusból is, a neoliberalizmusból is, a rendszerváltó pártokból és a politikusokból, a hitelvesztett rendszerváltó politikai narratívából. Valami történik a huszonévesek között, gondoltam, s hogy valójában miről van szó, azt csak a következő években tudjuk meg. Lehet, hogy csak a rossz közérzet felvillanása az egész, de az is lehet, hogy egészen újszerű nemzedéki konfliktus születik.

A rendszerváltó nagyapák unokái fellázadnak az apák ellen.

A rendszerváltó nemzedék tagjai, a „nagyapák” már régen nem szerepelnek aktívan a közéletben. Nagy részük immár nincs az élők sorában. Legtöbbjük csalódként vette tudomásul a nacionalizmus és a populizmus előretörését, a posztfasiszta eszmék ébredését, a szélsőjobb eszmék terjedését, egy részük önként vonult ki a hatalomból, a másik részt kitaszították. Még az irodalomban is érződik, hogy az egypártrendszerre emlékező nemzedék

hevesebben tiltakozik a jelenlegi autokrata rezsim ellen, mint az, amelyiknek nincs tapasztalata a néhai egypártrendszerrel. Az életben maradt nemzedékváltók nem kis lelkiismeret-furdalással mérlegelik, hogy hol tévesztettek utat. A rendszerváltó nemzedékből csak azok maradhattak a közélet vezető személyiségei, akik megtagadták ifjúságuk eszméit.

Az új évezred kezdetén kiderült, hogy a rendszerváltás utáni időszak legfontosabb szereplői és vezető személyiségei a középnemzedék soraiból kerültek ki. Azok, akik a nyolcvanas évek körül születtek, élvezték a későn születők kegyelmét, nem nyomasztották őket a múlt kompromisszumai. Valamiképpen „tisztán” maradvák kerültek hatalomba. A szocialista rendszerben születtek, de annak bukása után léptek pályára, és a kapitalizmusban építették fel karrierjüket. Szüleik általában a szocialista rendszerben izmosodó középosztályhoz tartoznak, tehát nem kellett a mélyszegénységből felverekedniük magukat. Az alsóbb osztályok gyermekeinek már nem volt esélyük, hogy felemelkedjenek a társadalmi ranglétrán, ez az új elit tehát nem élt át igazi versenyt, úgyhogy lassan kialakultak az új családi dinasztiák. Furcsa módon a volt szocialista és kommunista apák anyagilag is hozzájárultak antikommunista gyerekeik karrierépítéséhez, s bár a közéletben dúlt az antikommunista narratíva, a családokban csend volt és béke. Ha az oknyomozó újságírók felteszik a kérdést, hogyan tettek szert az ifjak a nagy vagyonra, ők rutinosan válaszolják: a szocializmusban megtollasodott szülők támogatták őket.

A tévéhíradókban szereplő politikai osztály tagjai negyvenéves ambiciózus középnemzedék-beliek, ismerik a hatalom megtartásának technikáját és logikáját. Érdekes, hogy az *Exterritórium* című regényemben is a szocialista rendszerben a középnemzedék kommunista vezetői voltak a hatalom legkeményebb technikusai. A régi, a háború előtti párttagok keze néha-néha megremegett. Valami hasonló játszódik le a rendszerváltás után is. A rendszerváltó nagy nemzedék tagjai az emberarcú szocializmusról álmodoztak, majd a szabadpiacot és a parlamentáris demokráciát javasolták, szótárukban nem szerepelt a kapitalizmus szó, az új feltörekvő középnemzedék politikai elitje viszont tisztában van a kapitalizmus szellemével, cseppnyi lelkiismeret-furdalást sem érez amiatt, hogy a gazdagok még gazdagabbak lesznek, a szegények még szegényebbek, és mindent megtesznek az új burzsoázia létrehozásának érdekében. Ők képviselik a kapitalizmus első nemzedékét, ők alapozzák meg az új osztályt. Mellettük egyre komolyabb szerepet játszanak a harminc év körüliek. Beindították a nép és a nemzet konformista átnevelését, amelyben a médiára és a tömegkultúrára elsődleges szerep hárult, de az utóbbi időben az elitkultúrát is konformizmusra kárhoztatják.

Távolról sem gondolom, hogy a huszonevésesek lázadása az új osztállyal szemben rendszerváltó jellegű, sokkal inkább nevezném a konformista középnemzedék nagy átnevelési szándékával szembesülő rossz közérzet lázadásának. Kiderül abból is, hogy a konfliktusok nem átfogók, hanem részlegesek. Leginkább részkérdéseket érintenek, vagy pedig a hagyományos polgári erkölcsi és kulturális értékek védelmét. A rossz közérzet lázadása nagyrészt felülírja a kelet-közép-európai közösségekre a hatalom által okt-

rojált „nemzeti” és „kozmpolita” ellentétet, amely az internet nemzedékének világában annyira egybeforrt, hogy nehéz elválasztani a kettőt. Valójában a régi ellentétet nem a fiatalság indukálja, nem az értelmiség, hanem a tőkét a globalizmus kényszerpályáján gyümölcsötető új nemzeti burzsoázia. Így akarja elterelni a figyelmet saját tőkés praxisáról és életformájáról. A szelíden tüntető belgrádi fiatalok nyilatkozatait olvasva vagy hallgatva kiderült számomra, hogy volt köztük jobboldali és baloldali, de mindkét oldalon a politikaellenes fiatal nemzedék rossz közérzete kapott hangot. Az unokák elégedetlenek a középnemzedéki apák konformizmusával; ez még nem rendszerváltás, a „szelíd tüntetések” még csupán zsenge hajtások, az első gesztusok, mozdulatok. Abban azonban Rosa Luxemburnak biztosan igaza van: „Aki nem mozdulnak meg, észre sem veszik a láncukat.” Az unokák kezdik észrevenni láncukat.

Hargitai Miklós

Számvetés

86

Annak az évnek a nyarán, amikor kiderült, hogy Orbán Viktor Brüsszelbe számúzi Áder Jánost, Svédország nyugati partján autóztunk éppen, keresztül a Bohuslännek nevezett, a jég által simára csiszolt gránitszikkáiról nevezetes svéd vidéken. Aki még nem járt arra, egyszer feltétlenül nézze meg. Viszonylag könnyű betájolni: délről Göteborg, az egyik legszebb és legkarakteresebb skandináv nagyváros határolja, északról pedig a Norvégiához tartozó Østfold (amit magyarul nehéz helyesen leírni, mert nem szerepel az ábécénkben a délnyugat–északkelet irányban áthúzott o betű). Bohuslän felszínét szigetek és fjordok szabdalják, amit mi alaposan ki is használtunk. Esténként – ami ott, a hosszú nappalok és a rövid nyári éjszakák honában nagyjából délutántól hajnalig tart – mindig kiültünk a soron következő fjord partján egy háztömbnyi kavics tetejére, hogy a színekben, az illatokban, a víz fölött húzó szél játékában és a madarakban gyönyörködjünk. A fiammal voltunk – ő éppen külföldi gimnáziumba készült az általános iskola befejezése után; amolyan gyerekkorlezáró túrát tartottunk kettesben, és az utazás egyik célja a sok közül az volt, hogy megbeszéljünk mindent, ami korábban elmaradt. Ebből aztán annyi lett, hogy a kocsiban, amely nemcsak szállított minket, de a szállásunkul is szolgált – egy duplaturbós, fekete Saab 9.3 volt egyébként, tesztautó abból az időből, amikor még úgy tűnt, hogy a svéd gyártó túlélheti a válságot, amelybe nem sokkal később aztán mégis belehalt –, elalvás előtt *A 22-es csapdájából* olvastam neki részleteket, előtte meg, az aktuális kövön ülve inkább csak hallgattunk. Aki nevelt már kamasz gyereket, az tudja, hogy nehéz időszak ez: az ember nagyjából már látja, hogy mire jutott a neveléssel; mi az, ami esetleg belefér még, mit kell elengedni, mit rontott el, és mit tehet jóvá.

Bennem akkor tudatosult, hogy már nem lesz belőlem svéd polgár, ami az ifjúkori karriercélom volt; hogy egy ősfás, mohás, áfonyás, gránit sírköves svédországi temető helyett minden bizonnyal egy magyar domboldal földjében fogok visszakerülni a természeti körforgásba, és hogy annak, amit elterveztem a saját kamaszkoromban, csak a töredékére jut majd időm. Előbb-utóbb mindenki szembesül ezzel: aki negyvenéves korára azt érzi, hogy mindent elért, amit akart, az valószínűleg túlságosan alacsonyra tette magának a lécet (mármint ez az optimista megközelítés – a realitás pedig az, hogy amikor ráengedjük a tűt a B oldalra, érdemes arra is gondolni, hogy az album legfontosabb számait valószínűleg már hallottuk).

Néhány évvel később, 2016-ban, amikor a gyermekem már egyetemista volt a hűvös Északon, szintén Svédországban töltöttük a nyarat. Két hónapra rá már nem volt *Népszabadság*, amit augusztusban még nem sejtettünk ugyan, de azért visszatekintve annak az útnak szintén volt egyfajta szezonvégi hangulata. Az újság, felnőttkorom első munkahelye nem előjelek nélkül zárt be (tessenek csak az *Index* történetére emlékezni: egy szerkesztőség előbb vagy utóbb észre szokta venni, ha hurkot raknak a nyakába), de mi még október első napjaiban is csak odáig jutottunk, hogy elkezdtünk fogalmazni egy levelet, amelyet a nyugati országok nagyköveteinek szántunk, felhívva a figyelmet, hogy mi készül, és milyen következményekkel járhat, ha az ország vezető politikai napilapjának kiadója Mészáros Lőrinc kezébe kerül. Nem szeretném azt sugallni, hogy ezzel a levéltervezettel előrehoztuk a saját végzetünket, az viszont tény, hogy Mészáros emberei akkor már bent ültek a cégben, és ráláttak a szerkesztőségi levelezőrendszerre is, ahol az említett szöveg keringett. Mindenesetre október nyolcadikán, ami abban az évben szombatra esett, a hajnali műszakra érkező online-osokat a biztonságiak már nem engedték be a székházba – így esett, hogy az utolsó, szombati lapszám cikkeinek csak egy része érhető el az interneten: azok, amelyeket még az esti turnus tett föl, időzítve a kora reggeli publikálást. Az én utolsó népszabadságos írásom például – digitálisan – elveszett az utókor számára: nem pótolhatatlan veszteség, csak azért említem, mert a fentebb kibontani kezdett számvetéstörténethez tartozik. Egy Csepreghy Nándor nevű, méltán elfelejtett, de a kormányfői cylinderból előbb-utóbb még biztosan előkerülő fiatalemberrel készítettem interjút, aki akkortájt az utóbb szintén parkolópályára kényszerült Lázár János jobbkeze volt, és a Miniszterelnökség parlamenti államtitkáraként fungált. Az interjúban Csepreghy azt próbálta meg elmagyarázni (nagyon kevés sikerrel), hogy miért tiltotta meg Magyarországon az Orbán-kormány új szélerőművek építését. Szerinte azért, mert a szél csak olyankor fúj, amikor amúgy is áramfelesleg van – a valóságban viszont évről évre egyre több széláramot importálunk a környező országokból, ahol ezek szerint máskor fújnak a szelek, megállva az országhatáron.

Percekkel azelőtt, hogy ennek az írásnak nekiültem, elém került egy meghívó, amelyben a Budapest Climate Summit nevű „klímakonferenciára” invitálnak, szinte napra pontosan a *Népszabadság* bezárásának negyedik évfordulójára. A rendezvény a valóságban a klímagyilkos magyar energia-

rezsím seregszemléje (a szenes és a gázos erőművek tulajdonosaival, meg persze a kihagyhatatlan Pakssal), de felbukkan az előadók között néhány érdekes név is. Például Kaderják Péteré, aki az első Orbán-kabinet idején még az energiahivatalt vezette, majd hosszú időre visszavonult az egyetemi szférába, ahonnan buzdón és látszólag hitelesen ostorozta Orbánékat a szélerőmű-tilalomért – most viszont már a Palkovics-féle innovációs tárca energia- és klímapolitikai államtitkáráként lelkesedik ugyanazért, amit korábban hevesen bírált. És ott van Csepreghy Nándor is, ezúttal mint a Kék Bolygó Klímavédelmi Alapítvány vezetője.

A Kék Bolygó Áder János alapítványa. Egyfelől eszköze annak a nemzetközi szakirodalomban greenwashingnak nevezett szemfényvesztésnek, amelynek keretében a magyar kormány európai összehozásban az egyik legkártékonyabb és legdestruktívabb klímapolitikát folytatja, majd az egészet Áder segítségével megpróbálja zöldként eladni (legalább azoknak, akik csak a szlogenek szintjén követik, hogy mi történik a világban). Másfelől pedig az a kifizetőhely, amelyen keresztül honorálják – nem is aprópénzzel: idén ötmilliárd adóforinttal – a köztársasági elnök és közvetlen környezete szolgálatait. Itt dekkol tehát pillanatnyilag – nyilván nagyvállalat-vezetői fizetésért, és egészen biztosan más, fontosabb megbízatásra várva – Csepreghy úr, aki csupán a harmincas éveiben jár: bármi lehet még belőle, aligha készül egyelőre számvetésre.

Áder János azonban benne van a korban, lassan eléri azt a határt, ami után már nem oktathat, és a közigazgatásban sem dolgozhat. Az is nyilvánvaló, hogy – habár voltak ilyen irányú tervei – sem az ENSZ-nek, sem más jelentős nemzetközi szervezetnek nem lesz soha a vezetője, jórészt abból a dicstelen szerepből adódóan, amit elvállalt. Neki már nincs több dobása, most van a csúcson – pontosabban az első államfői ciklusa elején volt ott, amikor még akár azt is lehetett hinni, hogy megembereli magát, és kezd valamit az életével, meg azzal a lehetőséggel és felelősséggel, ami Schmitt Pál dicstelen távozása miatt az ölébe hullott. Innen, ahol most van, nem egy még magasabb pozícióba fog lépni, hanem a feledésbe és a semmibe. Azt hiszem, hogy neki is voltak álmai, és azok az álmok nem csak arról szóltak, hogy irdatlan mennyiségű közpénzt költhet egyszer magára – beleértve a heti többszöri haj- és bajuszfestés árát is – meg a családjára. Mit fog majd vajon beírni a „teljesült” rovatba? Hogy végre annyit horgászhat, amennyit akar, és ez valószínűleg így lesz az élete hátralévő részében is? Hogy még néhány év alapítványozás, és ha ügyesen csinálja, a gyerekeinek sem kell soha dolgozniuk? Hogy még azt a nagyon szemérmes kis lázadásfélét is megsúszta, amikor egyszer minden bátorságát összeszedve szembe mert fordulni Orbánnal (és ami miatt azóta vezeklésként kénytelen bármit elvállalni, amire kijelölik)?

Én amúgy nem tudtam, hogy Áder Csepreghyre lett bízva, így az a meghívó több mindent megvilágított. Azt például, hogy a NER-ben még a bukott káderek táskahordozóinak is mindig jut egy jól fizető állás egy közpénzekkel kibélelt puha politikusmegőrzőben. Meg azt is, hogy a hűtlenségre viszont tényleg nincs bocsánat, és ezen az se változtat, ha valakiből Orbán szeszélye

folytán udvari aláírnok vagy más hasonló díszpinty lesz. Áder János sosem volt különösebben jóban Lázárral, és most el kell viselnie, hogy egykori ellenlábásának embere tartja szemmel, megakadályozva, hogy (ha már elnöként nem teheti) legalább az alapítványában csináljon valami értelmeset. Mégsem kapta olyan olcsón azokat a milliárdokat?

Október van, a *Népszabadság* négy éve múlt idő. A Csepreghyvel készült interjú az utolsó *Népszabadság*-példánnyal itt van most is a szobámban. Ő maga Áder Jánoshoz beosztva szolgálja éppen Orbán Viktort, ugrásra készen – még hallani fogunk róla, ahogyan nyilván Lázárról is. Az egész történetben Áder a legszomorúbb, legreménytelenebb figura. Nem lennék a helyében, amikor majd leül, hogy ő is számvetést készítsen.

Parászka Boróka

Fékezett habzású katarzis

Minden összezavarodott szeptemberre Erdélyben, pont abban az időszakban, amikor az önkormányzati választás miatt valamivel rendezettebben és szervezettebben kellett volna működnie a közéletnek. Az első zavart a Színház- és Filmművészeti Egyetem körül kialakult vita okozta. A magyarországi tiltakozóakciók hírére Erdélyben az utóbbi években szokatlan módon reagáltak. Néhány napos dermedt csend fogadta az eseményeket. Úgy tűnt, „megúszásra játszik” az erdélyi magyar elit – mint megannyiszor a magyarországi viták kapcsán. Szeptember elején hiába várták sokan a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, a Kolozsvári Állami Színház és a többi tekintélyes – rendkívül jó és fontos magyarországi kapcsolattal rendelkező intézmény – állásfoglalását. Marosvásárhelyi városi, zárt, internetes fórumon is felmerült, nem kellene-e valamit mondani, tekintettel arra, hogy a helyi művészeti egyetem számára kiemelten fontos a pesti SZFE.

A pár személyes vita megdőbrentően (de az önkényuralmi hagyományoknak megfelelő módon) folytatódott. Az intézmény egyik vezetője telefonon hívott: ne feszegessem az állásfoglalást, ne akarjam, hogy „azt mondják”, Orbán ellen „lázít”. Amilyen nehezen értelmezhető volt a telefonhívás és az indoklás, olyan gyorsan változtak a dolgok. Az intézményvezetői „odaszólás” után immár nyilvános, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem szenátusához is eljuttatott levélben kértem hivatalos állásfoglalást. A nyílt levél közzététele után pár órával a Művészeti Egyetem (valamint a kolozsvári egyetem művészetis hallgatói) adtak ki szolidaritási nyilatkozatot. A diákok felszólalása után csakhamar a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem is támogatásáról biztosította a SZFE-t, és immár nyoma sem volt annak, hogy bárkit is érdekel, mit gondol a szembeszegülésről Orbán Viktor, vagy mit gondolnak erről Orbán Viktor támogatói.

Szeptember folyamán sorra születtek a hasonló támogató-ellenálló nyilatkozatok: romániai színházigazgatók, romániai magyar színházi dolgozók, színészek hallatták hangjukat különböző fórumokon. Magyarországra mindebből – az amúgy is tekintélyes szolidaritási hullámban – mindössze annyi ment át, hogy „már az erdélyiek” is fel mertek szólalni a rendszer túlkapásai ellen. A történet nem csak erről szólt, és az erdélyi nyilatkozatok a bátor állásfoglalás mellett összetett, drámai viszonyokat is látni engedtek.

A Marosvásárhely–Kolozsvár–Nagyvárad–Szatmárnémeti–Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda–Gyergyószentmiklós–Székelyudvarhely-tengelyen született nyilatkozatokhoz sokan csatlakoztak. De nem mindenki. A társulatok most először hosszú idő után, vagy talán eddig még nem is látott módon, nyílt, megkerülhetetlen közéleti vitákat folytattak. Volt, aki elfogadta, volt, aki nem fogadta el a szolidaritás szükségessége melletti érveket. Volt, aki ki tudott és ki akart állni a szakmaiság mellett, akár a kormányzati szimpátiája ellenére. Volt, aki elfordult a magyar kormánytól, annak ellenére, hogy eddig meggyőződéses támogató volt. És volt, aki titkos kritikusa volt a rendszernek, de erről nyíltan nem beszélt, kritikáját megtartotta magának vagy legszűkebb környezetének.

Szeptember – a SZFE-nek is köszönhetően – az „előbújás” hónapja volt Erdélyben. Hogy mi lesz ebből? Nem tudni. A felszínre kerülő nézeteltérések, konfliktusok akár el is lehetetlenítik a társulatokat, szakadásokhoz, a közélet, közhangulat további romlásához vezethetnek. Vagy ellenkezőleg: a tisztuláshoz, egy olyan dialógus létrejöttéhez, amelyhez eddig se ereje, se kedve nem volt senkinek. Ha igazán érdemi és helyi érdekű következményei lesznek ennek a szolidaritási akciónak, és a közéleti vitának, akkor – remélhetőleg – terítékre kerül néhány régóta elfojtott, érdemben soha végig nem beszélt téma is. Például az, hogy az intézményes autonómia, a színházi társulatok autonómiája Erdélyben sincs biztosítva. Hogy – hasonlóan a SZFE-hez – időzített bomba ketyeg az erdélyi magyar intézményekben is. Nota bene, a támogatói nyilatkozatok ezért is drámaiak, megrendítőek. Úgy volt szolidáris az erdélyi színészek sokasága, hogy közben mindenki tudja: az utóbbi években lélegeztetőgépre került több színház is. Az önkormányzati színházak fenntartása – az RMDSZ sorozatos hibás döntése miatt – nincs megoldva. Nincs elég forrás, és nincs is az (RMDSZ-es) önkormányzatok részéről kellő akarat a fenntartásra, működtetésre. A forráshiányt a magyar kormányval időről időre, beláthatatlan feltételek szerint megkötött különalkukkal biztosították. Az erdélyi magyar társulatok (kivéve az állami támogatásban részesülő színházakat) egyenesen be vannak kötve a magyar kormányhoz. A nyílt ellenszegülés tehát nemcsak elvi kiállás a részükről, hanem megfontolt, tudatos egzisztenciális kockázatvállalás. (Meg is kapták kritikusaitól, hogy abba a kézbe harapnak, amely eteti őket.)

Az autonómiaharc földjén az intézményes autonómia felszámolása, gyengítése rendszerszinten, módszeresen, etnopolitikai keretek között zajlik. Sikerül-e most ezzel a helyzettel számot vetni? A SZFE autonómiája mellett az erdélyi magyar színházak autonómiájáért, létéért is kiállni? Ez volt a helyi tétje ennek itt, korántsem csupán a fővárosi kollégáknak tett szimbolikus,

távoli, baráti gesztust láttunk. Tágabb értelemben a teljes erdélyi magyar felsőoktatás arra kényszerült, hogy számot vessen működésével, szerkezeti, szervezeti gyengeségeivel és a lehetőségeivel. Itt a román állammal szemben hoztak létre magyar állami támogatással alapítványi formában magán-egyetemeket. Húszéves tapasztalat van arra vonatkozóan, hogy mire elég ez a támogatási forma, és mire nem. Hogy mennyire kiszolgáltatott egy alapítványi magánegyetem. Bizonyos állami feladatokat át tud vállalni, és nagyon sok feladatot nem tud átvállalni. A román állami támogatást semmiképpen sem helyettesíti, és a román állami felsőoktatást nem lehet kiiktatni. Ha bárki megkérdezné erről az erdélyi egyetemi oktatókat, egyértelmű választakat kapna. Idáig a túlhevült magyar egyetemprivatizációs vita nem jutott el, és valószínűleg az épületfoglalás és az utcai demonstrációk idején nem is lehet ilyen érdemi, szerteágazó vitákat lefolytatni. De azért ezt a témát rögzítsük, és a következő, békésebb pillanatban (ha lesz ilyen még egyáltalán) térjünk vissza erre: valóban sikertörténet-e az egyetemprivatizáció, és a román állam felelőtlenségét, illetve felelősség nem vállalását sikerült-e kompenzálni egy ilyen intézményalapítással, -működtetéssel.

A szeptember végi önkormányzati választásra ebben a kérdés- és problémaözönben készültek az erdélyi választók, és a felmerülő ügyek messze meghaladták a színházkedvelők, értelmiségiek csoportjait. (Hozzájárult ehhez az is, hogy a kormányzati propaganda meglehetősen ügyetlenül megint a nemzetiek és a liberálisok párharcaként próbálta eladni a történeteket, ez egyszer erre a leegyszerűsítésre, épp a fent említett érintettség miatt, kevesen voltak vevők.) A hatalmi viszonyokat jól tükrözi és magyarázza, hogy az elmúlt évtizedekben az önkormányzati választásokat is meghatározta: mely polgármesternek van „jó fideszes” kapcsolata, ki a fideszes polgármester. Mára ez a támogatás, ez a viszony vesztett jelentőségéből, vagy épp ellenkező előjelet kapott. Csíkszeredában az eddigi „legfideszesebb” polgármester, aki több cikluson át vezette a várost, az előválasztáson bukott nagyot. Bukásához nagyban hozzájárultak a városban működő fociakadémia körül nyilvánosságot látott korrupciós ügyek.

Marosvásárhelyen két évtized után esély mutatkozik magyar polgármester választására (nem azért, mert a magyar jelölt olyan rendkívüli teljesítménnyel méretné meg magát, hanem mert a román politikai maffia felszámolja magát). A választási siker egyik feltétele, hogy a helyi magyar közösség fegyelmezetten, szervezeten menjen el szavazni. Ahhoz, hogy ez a választói egység meglegyen, a helyi kampánystáb igyekezett minden (magyarországi) konfliktust kivonni a közéletből. És ráadásul nem a „Fidesz embere” lett a független, magyar pártok fölötti jelölt, annak ellenére, hogy a másik potenciális jelölt, a „Fidesz embere” kapcsolatai révén tényleg kirívóan sok támogatást hozott a városba. Szatmárnémetiben újrázásra gyúr a „Fidesz-polgármester”, de a körülötte zajló magyar–magyar viták jól jelzik, hogy most biztosan nem fog olyan fölényrel nyerni, mint négy éve, amikor elég volt a magyarországi kapcsolatokra hivatkozni. Nagyváradon a Fidesz is besorolt – Tótkés Lászlóval és a Fidesz által támogatott Erdélyi Magyar Néppárttal szemben – az RMDSZ mögé. Belátták, hogy saját, hosszú időn

át támogatott embereik esélytelenek. (Az egykori püspök, egykori Fideszes EP-képviselő meglehetősen rosszul viselte ezt az elfordulást.)

Valamiféle generáció- vagy elitváltás zajlik Erdélyben – kevésbé látványos, de egyértelmű jeleit látni. És az SZFE ürügyén kirobbant viták gyorsítják ezt a folyamatot. Előbb-utóbb elodázhatatlan lesz a radikális váltás, kor-szakhatárhoz érkezik az erdélyi magyar érdekképviselet. Most ott tartunk, hogy kisebb-nagyobb román, sőt roma pártok szólnak rá az erdélyi magyar pártokra, jelöltekre: anakronisztikus, tarthatatlan az etnopolitikai demagógia, és a (román) nemzetállammal szemben nem lehet (magyar) nemzetállami támogatással, háttérrel fellépni. Az erdélyi magyar politika legfiatalabb, leginnovatívabb jelöltjei is porosnak, anakronisztikusnak, nehezen eladhatónak tűnnek ebben a versenyben. Vagy csak túl nehéz rajtuk az az örökség, amelyet az elmúlt két évtized testált rájuk. De lehet, hogy nincs bejáratott módja annak, hogy lehet ezt a hagyatékot lerázni. Hogy lehet szabadulni a támogatáspolitikának álcázott korrupciótól, a Fidesz-polgármesterek hosszú árnyékától. Az SZFE-s kitűzők, zászlócskák mindenesetre felszabadítóan hatnak. Valami megpezsdult a szeptemberi őszben. Kis, visszafogott eufória. Fékezett habzású katarzis.

Szerzőink könyvei

